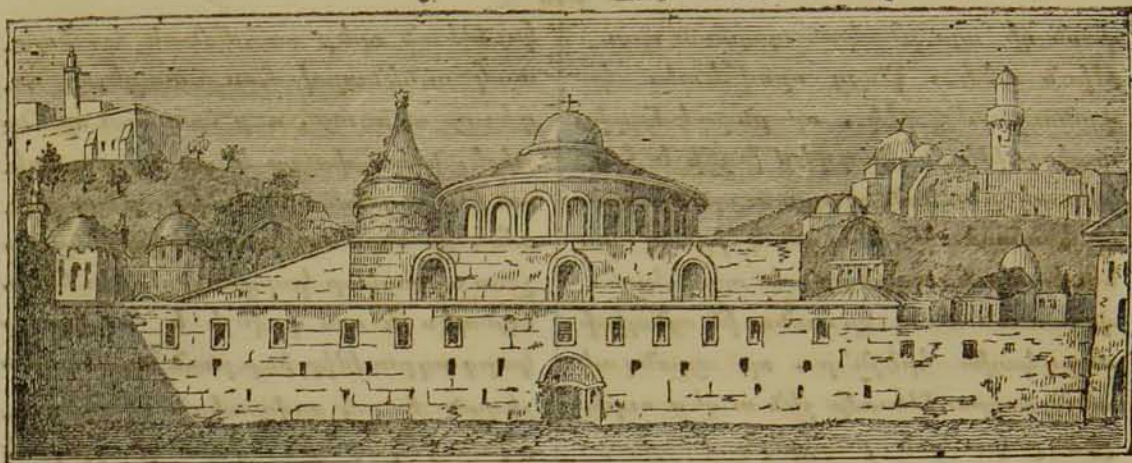

ԱՆՅԵՐՈՐԴ ՏՄԻԻ
ԹԻԻ 7.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՅՈՒՆԻՍ 31.
1871.

Ա.Զ.Գ.Ա.ՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԱՌԱՔԵԼԱՊԱՇՏՈՆ Ս. ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԵՒ ԳԵՐԱՊԱՏԻ Ս. ՀԱՐԲ

« Յիշեցեք ջառաջնորդս ձեր որք խօսեցան ձեզ
ջրանն Աստուծոյ, հալեցեալք յեջս գնացից նոցա՝
նմանոցք եղերուք հաւատոցն » • ԵՐԲ. ԺԳ. 7.

ԲՈՒՌՆ ղգացում մի է, որ երկ-
չոտ ու պատկառող բնութեանս հա-
կառակ կը բռնադատէ զիս այսօր բար-
ձրանալ բանախօսութեան բեմիս վը-
րայ և ի ներկայութեան ակնածելի
ակմբիս երկու խօսք ընել։ Այս ըզ-
գացումը նուիրական է, ուստի ինձ
համար անդիմադրելի երեւցաւ, ո-
րով մուսացայ իմ բոլոր թերութիւն-
ներս և համարձակութիւն առի յա-

ւետ Ձեր ներողամտութեան ապա-
ւինելով քան թէ իմ յաջողակութեան,
զոր չունինալս քաջ գիտեմ։ Ուրեմն
այս իմ պակասութիւնս թող լեցնէ
իմ ղգացմանս սրբութիւնը, որ երախ-
տագիտական է, և զոր կը ղգամ ան-
մահ բարերարաց վսեմ յիշատակին
համար, և թող քաջալերէ զիս Ձեր
յօժարակամ ունկնդրութիւնը, զոր
ինձ համար վեհանձնական շնորհք մի
կը համարիմ։

Ամադրոյս նախորդ թուով խոստացած էիմք
հրատարակել սոյն ճառը, որ խօսուած է Ժա-
ռանգաւորաց վարժարանի պարգեւաբաշխութեան
օրը, և ահաւասիկ կը կատարենք մեր խոստմունս.
ԲԸ. Ծ. Խ.

Արդէն մեր գիտակցութիւնը կ'ու-
սուցանէ մեզ և մեր խիղճը կը բռնա-
դատէ որ մեզ օգտակար եղող ան-
ձանց բարեօք փոխադրինութիւն ընենք,

վասն զի այս բնական պարտաւորութիւն մ'է : Բայց որովհետեւ կը գտնուին մարդիկ , որ ընդդէմ գիտակցութեան , ընդդէմ խղճի և հակառակ բնական պարտաւորութեան կը համարձակին մոռանալ իրենց այս նուիրական պարտքը , և որովհետեւ գտնուած են ու կը գտնուին այնպիսի մարդկային հրէշներ , որ այլանդակ անձնափրութեամբ չեն ուզեր ուրիշ չէն ընդունած բարիքնին ճանչնալ , որք ոչ միայն լոկ ճանաչողութեամբ չեն յարգեր , այլ և չարեօք և ատելութեամբ ալ կը փոխարինեն , ոչ միայն 'ի բարին չեն յիշեր , այլ և նախանձու կրիւք վարակեալ կը զրպարտեն և կը բամբասեն , որով կը վշտանան բարեսէր սրտերը եւ գրեթէ կը սպառի մարդկան սրտին մէջէն բարեսիրութեան գեղեցիկ զգացումը . ուստի 'մարդկան ազգի բարութեան և առաքինութեանց թշնամի այս ապաշտորհ հրէշներն ուղղելու համար Լստուած սրբագործեց այս բնական պարտաւորութիւնը յատուկ պատուիրելով թէ « Օգրախոտի բարերարաց մի մոռանայք , » նոյնպէս և ահա Պողոս Ս . Լուաբեալը , որ Բերիտոսի բերնով կը խօսէր , մասնաւորապէս կը պատուիրէ մեզ յիշել մեր առաջնորդները , իբր երախտաւորներ , և որպէս զի որ և իցէ առաջնորդ չի հասկընանք , կը մասնաւորէ և կը յատկացնէ ըսելով . « Որք խօսեցան Ձեզ զբանն Լստուծոյ , » այս ալ բաւական չիսեպելով կը սորվեցնէ նաև թէ զանոնք յիշելով ինչ պէտք է շահինք . ուստի կ'աւելցնէ , « Հայեցեալք յերս գնացից նոցա՝ նմանողք եղբրուք հաւատոցն : »

Բերիտոսի սուրբ Լիկեղեցին ալ այս պատուէրին համեմատ առաքինի և աստուածահաճոյ անձանց յիշատա-

կութեան օրեր սահմանած է , նպատակ ունենալով հաւատացելոց հոգեւոր օգուտը , ուր պարտաւոր ենք յիշել նոցա վարքը և անոնց առաքինութեանց նմանող լինել . բայց ամեն , որ ժամանակ անցնելով ինչպէս շատ օգտակար կարգադրութիւններ , նոյնպէս և այս գովելի և հարկաւոր կարգադրութիւն իւր բուն նպատակէն շեղած և լոկ սովորական արարողութիւն է դարձած . վասն զի , իրաւ է որ հաւատարմութեամբ կը կատարենք Լիկեղեցւոյ սոյն ամենապիտանի աւանդութիւնը , բայց բնաւ անկէ հոգեւոր օգուտ մը քաղել չենք գիտեր : Լսեն ատեն կը տօնենք շատ սրբոց անուններ , առանց իսկ ճշդիւ անոնց դործերը գիտնալու և անոնց առաքինութեան նմանիլ ջանալու : Լսօր ալ Հայաստանեայց սուրբ Լիկեղեցին ըստ սովորութեան կատարեց երկու անգու գալստի բարերարաց տօնը , իսկ մանկունք եկեղեցւոյ մասնաւոր հանդիսիւ կ'ուզեն փառաւորել իրենց բարերար առաջնորդաց քաղցր յիշատակը : Լս երկու ճրջ մարիտ առաջնորդներն են սուրբն Սահակ և Սեբուսիլ , որք երկու լուսապայծառ ջահեր են միշտ սուրբ Լիկեղեցւոյ մէջ և Հայ ազգի մտաւոր պայծառութեան համար մշտաւառ արեգակունք : Բայց եթէ ճրջ մարիտը խօսել հարկ է , ցաւօք սրտի կ'ըսենք , որ տակաւին սոքա իրենց բուն արժանեաց համեմատ նշանակութիւն չեն ստացած , ոչ Լիկեղեցւոյ և ոչ Լիկեղեցիի հանդէսներու մէջ , մինչդեռ խումբ մի անձանօթ անուններ առաւել նշանաւոր կերպիւ կը տօնուին , այլ սոքա նշանաւոր են մեզ համար ըստ ամենայնի , օսկայն խիստ անյայտ կերպիւ կ'անցնի իրենց յիշատակը և ազգը չիճանչնար իւր բա-

րերարքը . առաջնորդ են մեզ սրբա ի-
րենց լուսաւոր վարդապետութիւն ու
առաքինի գործքերովը . ուստի պար-
տաւոր ենք այսօր հանդիսաւոր յիշա-
տակաւ պատուել զանոնք և համա-
ռօտակի նոցա կեանքը քննելով նմա-
նող լինել իրենց աստուածահաճոյ
գործոց :

Հայաստան աշխարհը կը տագնա-
պէր խռովութեանց և անկարգու-
թեանց մէջ , և իւր երկրորդ հարստու-
թեան , Մըշակունեան գահուն կոր-
ծանումը մօտեցած էր : Մտանի թըշ-
նամիներ մէկ կողմէն , արտաքին բռ-
նաւորներ միւս կողմէն , Հայոց ծու-
ծը ցամքեցնելու և արիւնը քամելու
կը ճգնէին : Յունաց նենգութիւնը
և Պարսից բռնութիւնը շատ մը ներ-
քին խռովութիւններու և երկպա-
ռակութիւններու պատճառ տալով՝
ազգը ալետանջ ծովու նման կը տա-
տանէր : Այնուազ անկայուն վիճակի
մէջ էր նաեւ ազգի մտաւոր ու բա-
րոյական վիճակն ու . վասն զի ազգա-
յին լեզուին յատկութեան համեմատ
նշանագիր չունենալով , Պարսից Մ-
սորուց և Յունաց գրերը կը գործա-
ծէին , որք չէին կարող պէտք եղածին
պէս մէր ճոխ հնչմանց ձայներուն յար-
մարել : Երկեզեցոյ մէջ Սուրբ Պիլքը
օտար լեզուաւ կը կարդացուէր , զոր
ժողովուրդը չհասկնալով չէր կարող
օգուտ քաղել , որով օր աւուր հաւա-
տոյ ջերմութիւնը կը սառէր , բար-
քերը կ'ապականէին , մինչեւ անգամ
ազգայնութիւնը կործանման վիճակի
մէջ կը գտնուէր :

Եւս այսպիսի վտանգաւոր ժամա-
նակի մէջ տիեզերաց վրայ հսկող՝ Եւ
խախնամութիւն ի գութ շարժեցաւ և
խրկեց մեզ սուրբ Վրիգորի սերուն-
դէն մնացող վերջին շառաւիղ Պահլա-
ւունի համբաւոր Սուրենայ տոհմէն

սուրբն Սահակ սրբութեւը , որ իւր
սրտաքին բարեվայելուչ կազմութե-
ն և դիմաց պայծառութեան ու վսե-
մութեան հետ՝ կատարեալ էր նաև
հոգւոյ ազնուութեամբ : Սա իւր
սուրբ Նախնեաց բոլոր պանծալի ա-
ռաքինութեամբք զարգարուած , ալ-
նածելի և պատկառելի էր ամենուն ,
ոչ միայն իւր ազգին , այլ և օտարաց
և բարբարոսաց անգամ . . . արդարև
սուրբն Սահակ , իւր հոյակապ նախ-
նեաց լաւութեանց բոլոր հանգա-
մանքներն իւր անձին վրայ եւ բո-
լոր կենացը մէջ փայլեցուցած լինե-
լով , արժանապէս կոչեցաւ ի բարձր
պատիւ ծայրագոյն քահանայապե-
տութեան , որով իւր առաքինու-
թեանց ընդարձակ ասպարէզ բաց-
ուելով , սկսաւ իւր իմաստուն կա-
ռավարութեամբը , ազգու խօսքերովը
և անարատ վարուքը շատ բարեկար-
գութիւններ հաստատել , և ամենուն
հայելի ու բարի վարուց օրինակ հան-
դիսանալ : Իւր Հարց հարազատ որ-
դին և նոցա նախանձելի բարեմտ-
նութեանց ճշգրիտ նմանող լինելով՝
իրաւամբ ժառանգեց նոցա փառքն
ու պատիւը . իմաստուն ճարտարա-
պետ եղաւ մեր ազգի համար . վասն
զի ազգայնութեան խարխուլ չէնք
հաստատուն հիման վրայ կանգնեց .
ուրեմն յաւերժ յիշատակաց արժանի
առաջնորդ մի է սա . ուրեմն նորա
հետոյը կարող ենք աներկիւզ հետե-
ւելու , վասն զի զմեզ յանմահութիւն
առաջնորդելու համար հմուտ է եր-
կնից ճանապարհին , հմուտ է նաեւ
երկրի վտանգաց : Իսկ սուրբն Սե-
րովը , առաքինի ծնողաց զաւակ , հա-
ւատոյ և քաղաքականութեան իմաս-
տից մէջ քաջախարժ , ուշիմ և հան-
ճարեղ լինելով , նախ մեծին Ներսիս
սի ժամանակ հայրապետական վեհա-

րանի մէջ նստարու թեան պաշտօն վա-
րեց և համբաւն հռչակեցաւ, յե-
տոյ երանելոյն վախճանելէն զինի՝
մեր Մաւան անուն հաղարարեալին
խնդրանօք և թախանձալիր աղաչանօք
յանձն առաւ Հայոց թագաւորաց
գիւանադարձութեան պաշտօնը, ուր
սուրբ և հաւատարիմ կենօք, հանձա-
րեղ մտօքն ու լեզուագիտութեամբ
ակնածելի եղաւ ամենուն եւ շատ
փառք ու պատիւ ստացաւ:

Բայց որովհետեւ նորա հոգին կը
ճանաչէր ճշմարիտ կեանքն ու անեղ
ծանելի փառաց յարգը, նորա միտքը
լուսաւորուած էր ճշմարիտ լուսա-
ւորութեամբ, վասն որոյ արդէն առ-
ուչինչ կը համարէր իրեն տրուած պա-
տիւները, և կարծես այն ամենը իւր
մաքրասուն հոգւոյն տաղտկաւ թիւն
կը պատճառէին, ուստի ձանձրացած
կենցաղոյս անուրի հոգերէն, Յիսուսի
քաղցր լուծն ընտրելով առանձնացաւ
և աշակերտներ ժողովելով կ'առու-
ցանէր նոցա՝ աստուածային օրէնք-
ներն ու յաւիտենական իմաստու-
թիւնը: Այս նոր վիճակը մեծ ազ-
դեցութիւն ըրաւ իւր վրայ, վասն զի
փորձով տեսաւ որ օտար տառեր գոր-
ծածելով դրականութիւնը ամուլ կը
մնար կամ խիստ դանդաղ և դժուա-
րաւ կը յառաջանար: Այս մտային
քայլերու հաշմութիւնը տեսաւ Սեւ-
րովը և սաստիկ զննացաւ. ուստի այս
առանձնութեան մէջ մեծամեծ գոր-
ծեր արտադրելու համար վսեմ խոր-
հուրդներ յղացաւ, իւր անբիծ հո-
գին աշխարհային զբաղումներէ թե-
թեւցած՝ կը թեւադրէ իրեն, որ ազգին
հիմնական պիտոյքն հոգայ և անոր
հաստատուն բարիք մատակարարէ,
նշանագիր հնարելով: Եւ արդարեւ
սուրբ Սեւրովեայ պէս բանիբուծ անձ
մի այսպիսի մեծ և փառաւոր գործ

մի կատարելու արժանի էր, վասն զի
Խորենացւոյն ըսածին պէս՝ «Իւր ժա-
ռմանակի բոլոր առարկաներէն աւելի
ոգեբաղանց էր. ամբարտաւանութիւն
ոչ ու մարդահաճութիւնը նորա վա-
րուց մէջ չըկրցին մտնել, այլ ընդ-
ո հակառակն հեղ, բարեխորհուրդ և
ո բարեացակամ էր, երկնայնոց բնու-
թեամբ զարդարուած կը փայլէր,
ոքանի հրեշտակի նման կերպարանք
ոունէր, մտօք բեղմնաւոր, բանիւք
ո պայծառ և գործով ժուժկալ էր,
ոմարմնով խիստ վայելչադիր, խոր-
ո հրդակցութեամբ մեծ, հաւատքով
ոռւղիղ, յուսով համբերող, սիրով
ոանկեղծ և անձանձրոյթ ուսուցիչ
ո էր»:

Ս. Սեւրովեայ այսչափ փառաւոր
և գովելի բարեմասնութեամբ զար-
դարուած լինելը՝ այնպիսի հաւատա-
րիմ ճշմարտապէս անձէ մը վկայուե-
լով ամեն տարակոյս կը փարատէ. մա-
նաւանդ եթէ ստոյգ է որ պատճա-
ռին որպիսութիւնը գործէն կը ճանչ-
ցուի, ահա նոյն աղետամիտ, առա-
քինի և հանձարեղ ծերունին, այս
վկայութիւնը սուսող Սովետա Խորե-
նացին, Սեւրովեայ բաղմաթիւ աշա-
կերտներէն մին է: Արդ ահա յայտ-
նապէս տեսանք որ Սահակ և Սեւ-
րովը ճշմարիտ և արժանաւոր առաջ-
նորդներ են մեզ: Եւ ո՞վ է որ այս-
պիսի բանիւ և արդեամբք վկայուած
իմաստուն և բարեսէր առաջնորդաց
նմանիլ չուզէ, որոց առաջնորդած
ուղին ըստ ամենայնի ապահով է:
Բայց մենք բիւ մ'ալ խօսքերնիս յա-
ռաջ տանինք:

Սահակ և Սեւրովը երկնաւոր
վարդապետին ճշմարիտ աշակերտք,
անձնադիր և քաջ հովուին անվրէպ
նմանող, իրենց անձանց վտանգովը
ազգին փրկութեւն կը հոգան: Վասն

ղև Սահակ պարսկային գաղանին, Շապուհ բռնակալին, ժանեաց կը մատնուէի. այլ իբր նոր Վանիէլ կը փրկուէի գիշատիչ առիւծներու մահաւոր ճիրաններէն, և իւր առաջարկութիւն ընդունելով փառք կը դառնայ իւր հայրապետական աթոռը:

Իսկ Սեսրովը լսելով Սահակայ հայրապետական աթոռ նստիլը, ուրախութեամբ լեցուած կուգայ նորամօտ և սիրտն անհանգիստ ընող խորհուրդը կը յայտնէ, հայերէն գիր չըլլալուն ախուր հետեւանքը կը բացատրէ և գիր հնարելու առաջարկութիւն կ'ընէ, և ահա սուրբ Հայրապետը իւր խորհրդոց համակիր և քաջալեր տեսնելով երկնային բերկրութեամբ կը լեցուի. իբրեւ պողպատ և կայծքար իրար կ'ընդհարին և մթութեան մէջ լոյս կը ցոլացնեն, համակամ խորհրդակցութիւնը կամ բարի խորհրդոց միացումը փրկութիւն և կեանք կուտայ:

Լոյս առ թիւ չմունանք նաեւ յիշել Սառնապուհ աղնուամիտ եւ ուսումնասէր թագաւորը, որ բանիւ և արդեամբ ձեռնտու եղաւ սրբոց մեծ և կարեւոր խորհրդոյն:

Յետ այսորիկ սուրբն Սեսրովը վարդապետական բարձր պաշտօնն ընդունելով եւ սուրբ Հայրապետին հետ եռանդեամբ աղօթելով վերբաւորին առանձնացաւ և անտանելի աշխատութեամբ սկսաւ ղեաղիլ:

Սուրբն Սահակ իմաստուն և պերճաբան վարդապետութեամբ ժողովրդեան վարքը ուղղելու և սրտերը սրբելու կ'աշխատի, եկեղեցւոյ մանկանց սիրտն ու միտքը դալիք փրկութիւնն ընդունելու կը պատրաստէ, իբր նոր Կարապետ ձայն բարբառոյ յանապատի կը տեսնուի Հայաստանի մէջ:

Իսկ սուրբն Սեսրովը գիշեր և ցօրեկ ճգնութեամբ, պահօք և աղօթիւք կ'աշխատի գրեր ստեղծել, և տեսնելով որ միայնակ ՚ի գլուխ հանել անհնար կը լինի, խոնարհ հոգեով և խոհեմ դատողութեամբ իմաստնոց խորհրդոյն կը դիմէ, ծով ու ցամաք անցնելով անպայման վտանգներու դէմ կը մաքառի: Սիջադետք, Լսորիք, Բիւզանդիոն իւր սովորական ճանապարհները կը լինին. աղգին փրկութեանը ծարաւած աստ և անդ կը դիմէ աներկիւղ. ոչ տօթէն կը վախնայ և ոչ ցուրտէն, ոչ աւազուկներէ և ոչ որ և իցէ պատահարէ. վասն զի երեք անընկճելի զէնքեր և ամենաբոյժ դեղեր իւր հետն ունէր, այսինքն հաւատոյ անխորտակելի վահանը, յուսոյ անդրդուելի խաւրիսը և սիրոյ կենդանացուցիչ ջերմութիւնը. ուր թողունք հապա առ տուածեղէն տառից իմաստութեան բոլոր սպառազինութիւնները, որովք զոհաւորութեամբ աղգին փրկութեան համար վտանգներու դէմ շահատաւ կիլ կը փութայ:

Լոյս ամեն դժուարութեանց սիւրով կը համբերէ և արիաբար կը տուկայ, կ'անցնի փուշերուն և քարերուն վրայէն, իբր անուշահոտ ծաղկանց վրայէն, սակայն բոլոր ճիգը ապարգիւն կը լինի. քանզի մարդկային բոլոր հնարքը կը տկարանան եւ իւր բաղձանքն ապարգիւն կը մնայ, թերեւս Նախախնամութենէն այսպէս տնօրինուած էր, որպէս զի ինքն ըլլայ այս փառաց ժառանգ ՚ի վարձ իւր վսեմ առաքինութեանց:

Ուստի մարդիկներէն ակնկալութիւն չմտալով կը դիմէ վերստին առ տուածային շնորհաց օգնութեան. և Լսուած, որ մարդկան սրտի ուղղութեան և անխոնջ քննասիրութեան

նայելով բնաւ անխորձ չի թողուր ,
(մանաւանդ երբ աչ մարդկային կարողութիւնը կը տկարանայ , իսկոյն կը ղրկէ իւր մեծ զօրութիւնը և կը պըտակէ բարի աշխատութիւնը) օգնութեան հասաւ ահա և սրբոյն Սեբրովը , վասն զի մինչդեռ երանելին , իւր բորբոքեալ խորհրդոց մէջ հըռգեհուած՝ քիչ էր մնացեր սր տոչորի և սպառի , մինչդեռ այս եռանդով վառուած աղօթքի մէջ էր , յանկարծ լուսոյ զմայելի ճառառայթներ կը սփռին իւր չորս կողմը , Լէ ինչ զարմանք , անպատում հրճուանօք լեցուած կը դիտէ և ահա աջ ձեռք մի կը տեսնէ , որ վիմի վրայ կը գծէր այն տառերը որուն կը տենչար իւր հոգին , բայց առաւել զարմանալին այն է , որ այս սքանչելի տեսլամբ , թէ տառերուն ձեւերը , թէ հնչմունքը և թէ փաղառութեան հանգամանքները այնպէս կը տպաւորուին սրտին վրայ , որ կարծես թէ տարիներով վարժած և ունակացած էր : Տերմեռանդն սիրով և երախտագիտութիւն շնորհակալ կը լինի Տիրոջմէն , և այսպէս ընդունելով երկնսպարգեւ տառերը կը փութայ երանելին շուտով սովորեցընել իւր հետ գտնուող ուշիմ աշակերտաց և կը սկսին դրբեր թարգմանել , քանզի սաստիկ ձմեռն լինելուն չէին կարող անմիջապէս Հայաստան դառնալ :

Իսկ ժամանակն հասնելուն պէս ածաղարանօք կ'ուղեորի դէպ ի Հայաստան տանել իւր նորագիւտ գանձը և ամբարել Հայ մանկուոյն մը տաց հաւատարիմ գանձարանին մէջ :

Ըհա կուգայ Սեբրովը իւր հետն ունենալով երկնատուր գրերը և նոյն գրերով թարգմանուած նոր կտակարանը , և ուրիշ գրքեր : Օ՛հ ուրեմն , ելէք ընդառաջ զաւակունք Հայաստանի , որ ջունցէք ձեր լոյսը , գրիւնցէք ձեր կեանքը և սիրով ընդունեցէք ձեր բարոյական փրկութիւնը :

Հասաւ Սեբրովը գալտեան լուրը Հայաստան . սուրբն Սահակ և արքայն Սահակապուհ լսելով գըրոց գիւտը , անպատում սերախութեամբ կը լեցուին , կը մտնէ սուրբն Սեբրովը Հայաստան , և փառօք ու պատուով կ'ընդունուի . կը բացուին այնուհետեւ բազմաթիւ դպրոցներ և առատապէս կը վայելէ Հայ մանկուոյն իւր մայրենի լեզուին քաղցրութիւնը և հոգի կ'առնու Սուրբ Սրոց ընթերցմամբ : Երգեօք արժան է յիշել այս տեղ Յունաց նենգամիտ չարութիւնը , որ չթողին և երկար ժամանակ արգելք եղան երանելաց : Յոյնք աղգակործան խորհրդով չէին թողուր որ իրենց իշխանութե տակ եղող Հայերուն սովորեցընեն իրենց սեպհական գրերը . բայց ինչ հարկ կայ յիշել նոցա այս եղբայրատեաց գործը և յուղել աղգասէր սրտերը , քանի որ այն արիասիրտ արթուն հովիւները , անվհատ և ժրաջան մը շակք այգւոյն Լիկեղեցւոյ սուրբն Սահակ և Սեբրովը՝ ջանիւք , թախանձանօք և խոհական միջոցներով յաջողեցան իմաստութեամբ յաղթանակել նենգութեան և այն տեղ ալ ծաւալեցին Հայ գրականութիւնը :

Թողունք այս ամենը և տեսնե՛ք թէ ո՛ւր կը սլանայ Հայաստանի հըրեշտակը , իւր հոգւոյն թեթեւ թեւերուն վրայ առած լոյսն ու կեանքը՝ ո՛ւր կը դիմէ արդեօք : Օարմանալի հակապատկեր են Յոյնք և Սեբրովը , Յոյնք մեր գրերը մեղնէ կ'արգիլեն , բայց ահա Սեբրովը կը փութայ Սրաստան և Եղուանից աշխարհը , նոցա լեզուին հանգամանաց համե-

մատ նշանագրերը կը ստեղծէ, կ'ուսուցանէ և կը կրթէ: Այն վայրէնամիտ Աղուանից ազգը աննկարագրելի արագութեամբ կը փոխուի, ուսմամբ և կրթութեամբ կը զարգանայ, կարճ խօսքով, ըստ Առաքելոյն՝ «Ամեն կողմ կը վազէ Սեբուլը, և ամեն տեղ կը հասնի Քրիստոսի Աւետարտնաւ, և ամեն դռներ կը բացուին Տերամբ իւր առջեւ, Աստուծոյ գիտութեան անուշահոտութիւնը ամեն տեղ կը ծաւալէր»: Բ. Կր. Բ. 12-14: Ժողովուրդը իւր լեզուով կը լսէր Լիւդեցոյ պաշտամունքը և կը սովորէր Սուրբ Գիրքը, անխոնջ աշխատութեամբ և աննախանձ մատակարարութեամբ սրբոյն Սեբուլայ: Ձեզ կը թողում հիմա Սեբուլայ և Յունաց մէջ ուղիղ համեմատութիւն ընելը:

Հայաստան աշխարհի նոր Սովետներ եղան Սահակ և Սեբուլը, որ ժողովուրդը տգիտութեւ և բռնութեան Փարաւոնի ձեռքէն ազատելով առաջնորդեցին ճշմարիտ ազատութեան և աստուածային իմաստութեան Աւետեաց երկիրը, ձեռքեցին, պատառեցին նախանձու և բռնութեան ծովերը և անվնաս անցուցին Հայ մանկտին յայն կողմն ապահովութեան, և թողին, որ ազգային ազատ գրականութեան մէջ աներկիւղ ձեմեն: Սովետս ապառաժը պատուեց և ջուր հանեց, և սորա ապառաժէն աւելի կարծր քարացեալ սրտերը կակղացուցին, յորոց սխաւ բղխիլ աստուածային իմաստութեան կենդանարար ջուրը:

Արգարեւ՝ յաւերժական յիշատակաց արժանի են Սահակ և Սեբուլը, ոչ միայն իրենց վսեմ առաքինութեց, վարուց սրբութեան և գովելի աշխատութեան համար, որով երկուքն

ալ երկնային տեսեան արժանացան այլ և նոյն իսկ իրենց գերազանց և անհամեմատ արդեանց համար, որով մինչ ցարդ անմահ մնացին և ցյաւխտեան պիտի մնան. վասն զի ահա կը տեսնանք, որ նորա միշտ մեզ հետ կը խօսին և Աստուծոյ խօսքը մեզ կ'աւանդեն, թէ իրենց այլ և այլ գրուածքներովն ու հոգեբուղիս ճառերով Աստուծոյ կամբը մեզ կ'ուսուցանեն, և թէ իրենց արդեամբը՝ Սարգարէք և Առաքեալք հայերէն կը խօսին մեզ հետ: Ահա նոյն ինքն ամենաբարին Աստուած կը հաճի իւր կամբը հայերէն գրով և հայերէն լեզուաւ յայտնել մեզ: Աստուածաշունչ Սուրբ Գիրքը հին և նոր Կտակարանը հայերէն կը կարդանք, և որոն պարտական եմք այս շնորհքը, եթէ ոչ սրբոյն Սահակայ և Սեբուլայ:

Իայց ինչո՞ւ կ'երկարեմ խօսքս, միւթէ նորա հռչակուելու համար իմ տկար լեզուիս կը կարօտին. միթէ իմ ցուրտ ու ցամաք գրիչս կարող է նուցա սրժանեաց համեմատ ներբողեան հիւսելու, քաւ լիցի, մանաւանդ որ պաշտօնս ալ այդ չէ: Արեմն կարճ խօսքով ըսենք, որդւոց ուղիղ առաջնորդութիւնը՝ գթոտ ու իմաստուն հայրերէն զառ՝ որոն կարող ենք վրատահիլ, և ահա այս երանելիք մեր ճշմարիտ Հայերն են, որք երեք կերպով ծնած են զմեզ. ծնան յազգութիւն, ծնան ի կրօնս և ծնան յիմաստութիւն: Նոյն յազգութիւն, վասն զի շատ անգամ տքնեցան և անխոնջ ջանացին ազգութիւնն անկտրուստ պահելու, և եթէ մինչ ցարդ կ'ապրինք իբրեւ ազգ, այն եւս նոցա իմաստուն հոգացողութեւ արպիւնքն է: Վարձեալ, ծնան զմեզ ի կրօնս, վասն զի միշտ վարդապետեցին ճշմարիտ հաւատքը և միշտ իրենց կեն

դանի խօսքերովը կ'ուսուցանեն մեզ քրիստոնէութիւնը, կենաց խօսքը կ'աւանդեն մեզ եւ կը սնուցանեն հոգեւոր կաթամբ: Իսկ իմաստութեան եւ գրականութեան մասին սոցա հայր եւ հեղինակ լինելն ո՞վ կարող է ուրանալ: Արո՞ց աշխատութեան քաղցր պտուղն է զոր կը վայելէ այսօր Հայկազն մանկտին Նկեղեցւոյ: Ա՞յլ կը սովորեցնէ մեզ դիւրութեամբ ամեն ուսումն եւ գիւտութիւն մեր յատուկ գրով եւ մեր լեզուով: Արո՞ն արդիւնքովն է, որ այսօր Հելենացին Հոմեր, Վատինն Վիրգիլ եւ ուրիշ ազգաց շատ պատմիչներ եւ իմաստասէրներ հայերէն կը խօսին մեզ հետ: Վերջապէս, որո՞շնորհիւն է որ այսօր քիչ ժամանակ ունի մէջ շատ բաներու կը հմտանամք, եթէ ոչ մեր աստուածասէր, հայրենասէր եւ ազգասէր Հարց սրբայն Սահակայ եւ Սեփովբայ: Ահա այսչափ է սոցա երախտիքը, այսպէս առաջնորդ հանդիսացան մեզ, եւ թէպէտ գեռ շատ յիշատակաց արժանի գործեր ունին, բայց մենք ժամանակին սղութենէն, մանաւանդ ունին դրաց ձանձրութիւն առթելու երկիւղէն ստիպուած խիստ համառօտել ջանացինք:

Արդ՝ քանի որ յայտնապէս տեսանք թէ Սահակ եւ Սեփովբէ ճշմարիտ հայր եւ իմաստուն առաջնորդ են մ'զ երկնից ճանապարհին եւ աշխարհի վրտանգաց հմուտ, քանի որ Հայ ազգը միշտ պիտի վայելէ սոցա արդիւնքը, ուրեմն արդարեւ յիշատակաց արժանի են: Իայց ի՞նչ օգուտ լո՛ւ յիշատակութենէն եթէ չաշխատինք նոցա նմանելու, եթէ չը ջանանք նոցա աշխատութիւնն արդիւնաւորելու, եթէ ամեն մէկերն իւ մ'ր անձովն ու վարքովը նոցա անմահ ճակտին վրայ

չը փութանք պսակ հիւսելու, եւ մեր սրտից մէջ անկործան կոթող կանգնելու, վասն զի առաքինի Հարց աւանդէն գեղեցիկ արձանը եւ յաղթութեան ամենէն փառաւոր մշտատեւ կոթողը իրենց անունը անմահացնող հարազատ որդիքն են, որք միայն ըստ ամենայնի նոցա նմանելով արժանաւոր յիշատակներ կանգնած կը լինին:

Աւրեմն անհրաժեշտ պարտաւորութիւն է մեզ՝ ամեն հայ անհատի, ոչ միայն երախտագիտութեամբ յիշել եւ հռչակել այսպիսի անզուգական բարերարաց անունն ու գործը, այլ եւ դովելի նախանձաւորութեամբ նմանիլ նոցա, հաւատով, վարուք եւ գործովք, որովք միայն կարող կը լինիմք փոխարինել նոցա բարեաց, եւ հարազատ որդի համարուիլ: Արդ՝ եթէ կը պարծինք որ մեր Նախնեաց որդիքն ենք, ուրեմն նմանինք նոցա ըստ ամենայնի ի փառս եւ ի պատիւ միոյն Աստուծոյ, որ գիտէ արժանապէս պսակել առաքինի եւ բարեսէր սրտերը:

1871 Յուլի 17

Կարապետ Յ.
Մարիոսեան:

